

ДЕМАРКАЦІЯ ПРОБЛЕМНОГО ПОЛЯ ВЛАДИ В ТЕОРЕТИЧНИХ ВИСНОВКАХ Г. МАРКУЗЕ

Стаття є дослідженням деяких теоретичних висновків Г. Маркузе відносно влади. Дається опис концепції влади Г. Маркузе в її зв'язку з деякими іншими проблемами, важливими як для класичних марксистів, так і для неомарксистської школи, зокрема з проблемами раціональності, тотальності, свободи, обмеження інстинктів та мови. Визначаються деякі критичні марксистські та фрейдистські змісти у концепції влади Г. Маркузе, наводяться важливі для аналізу порівняння з концепціями інших авторів.

Ключові слова: Маркузе, критична теорія, влада, панування, марксизм, фрейдизм.

Полищук А.С.

ДЕМАРКАЦИЯ ПРОБЛЕМНОГО ПОЛЯ ВЛАСТИ В ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ВЫВОДАХ Г. МАРКУЗЕ

Статья представляет собой исследование некоторых теоретических выводов Г. Маркузе относительно власти. Дается описание концепции власти Г. Маркузе в ее связи с другими проблемами, важными как для классических марксистов, так и для неомарксистской школы, в частности с проблемами рациональности, тотальности, свободы и языка. Определяются некоторые критические марксистские и фрейдистские содержания в концепции власти Г. Маркузе, проводятся значимые для анализа сравнения с концепциями других авторов.

Ключевые слова: Маркузе, критическая теория, власть, господство, марксизм, фрейдизм.

Polischuk A.

THE DEMARCATON OF THE POWER PROBLEM FIELD IN THEORETICAL CONCLUSIONS BY H. MARCUSE

This article is a study of some theoretical conclusions by H. Marcuse concerning power. Here we describe the concept of power by H. Marcuse in its relation to other issues, that important both for the classical marxists, and for the neo-marxists, in particular with the problems of rationality, totality, freedom and language. The article identifies some of the critical ideas of Marxist and Freudian concept of power in H. Marcuse's theory, compare it with the concepts of other significant authors.

Key words: Marcuse, critical theory, power, domination, Marxism, Freudianis.

У цілому для сучасної політичної науки звернення до теоретичної спадщини Г. Маркузе сприяє, насамперед, подальшій розробці дискурсу соціальної критики. Як свідчать результати аналізу публікацій з історико-соціологічної та історико-політологічної проблематики, спеціальних досліджень, присвячених теоретичним наробіткам Г. Маркузе, не так багато. Серед західних учених одним із найбільш авторитетних спеціалістів з теорії Г. Маркузе є Д. Келлнер (D. Kellner). У російській політичній науці дослідженню ідей Г. Маркузе присвячені історико-філософські роботи М. Бабака.

Отже, мета статті – розгляд концепції влади Г. Маркузе в контексті її зв'язку з деякими іншими проблемами, важливими як для класичних марксистів, так і для неомарксистської школи.

Спроба виявити конкретне поняття з марксистської теорії виявляє деякі особливості самого марксизму. Марксизм не можна обмежувати кількома однозначними формулами. Його скоріше потрібно розуміти як проблематику із властивою їй специфічною логікою. Марксизм з'являється як „зв'язний понятійний простір” і критична методологія. Ці особливості повинні враховуватися вже тому, що вони визначають умови дослідження, а також мають значення для його висновків. У такому випадку опис концепції влади Г. Маркузе, з одного боку, означає труднощі ізоляції поняття, з іншого – дозволяє зупинитися в одній точці понятійного простору, а відтак з більшою визначеністю простежити теоретичні імплікації, перехід до інших проблем, побачити ціле в частині.

Спочатку відзначимо суто термінологічний момент: до проблеми влади Г. Маркузе звертається, використовуючи поняття „панування” (domination), а не власне „влада” (authority або power).

У найбільш загальному смислі Г. Маркузе визначає панування як обмеження свободи, репресію. Але перед тим як перейти до більш докладного його розгляду, потрібно зробити крок назад і вказати на проблему раціональності й Цілого.

Описуючи деякі особливості Критичної теорії (інтелектуальної традиції, до якої належав Г. Маркузе), Дж. Ритцер відзначає, що в рамках цього напрямку на зміну проблемі економічної експлуатації прийшла проблема раціональності [1]. Цей факт підтверджує характерну для некласичного марксизму тенденцію зсуву акценту з економічного базису на культурну надбудову [1; 2].

Поняття раціональності в термінах Критичної теорії роздвоюється. Ще М. Вебер виділяв формальну й субстанціональну раціональність (Розум). Перша стосується найбільш ефективних способів досягнення заданої мети; вона становить основу „технократичного мислення”. Остання ж являє собою оцінку цих способів з точки зору тих або інших людських цінностей (справедливість, мир, щастя).

У питанні раціональності слушним буде порівняння ідей Г. Маркузе й Ж. Батая [3]. Тут варто відзначити два моменти: формальний і змістовний. Для обох авторів раціональність, що домінує, – в розвиненім індустріальнім суспільстві (advanced industrial society), основному об'єкті уваги Г. Маркузе – уявляється обмеженою. Її обмеженість полягає в тому, що вона застосовна тільки до одиничної ситуації, одиничної дії. Перенесена ж на суспільство як Ціле, така раціональність стає згубною. Таким чином, перенесення перспективи на суспільство як Ціле стає першим кроком (у певному сенсі – формальним) у критиці сучасної раціональності. Але на якій підставі робиться висновок про згубність раціональності як Цілого, тобто який зміст перебуває поза цією обмеженістю, на підставі якого змісту (Розуму) можлива критика раціональності? Якщо для Ж. Батая за межами цієї раціональності знаходяться фізичні й метафізичні закони „загальної економіки”, у змінній формі запозичені ним з теорії В. Вернадського, то Г. Маркузе знаходить таку підставу у фундаментальних відкриттях З. Фрейда, які – що примітно, – також сформульовані в „економічних” і „енергетичних” термінах.

У цьому змісті, у критиці раціональності, виявляється гуманістична проблематика Г. Маркузе. На його думку, джерелом критичної теорії, як і будь-якого інтелектуального зусилля, є „судження, що людське життя заслуговує на те, щоб його прожити, або швидше може й повинне стати таким” [4, с. 256]. При цьому зміст людських цінностей (Розум), на підставі яких можлива критика сучасної раціональності, не дається в Г. Маркузе як задалегідь встановлене, або таке, що збігається із сучасною ліберальною ідеологією, ідеалістичною мораллю або релігією. Навпаки, зміст критики він добуває з ідей З. Фрейда (шляхом їх „розгортання”) і застосовує їх у світлі того, що психологічні категорії стали сьогодні політичними. Саме для розв'язання проблеми Розуму як субстанціональної раціональності Г. Маркузе вдається до психоаналітичного дискурсу.

У найбільш загальному смислі напрямок критики Г. Маркузе можна сформулювати так: культура (точніше, історичний варіант Принципу реальності) протистоїть „щастю” (повному й вільному задоволенню потреб), а сучасна формальна раціональність – „технологічна раціональність” – стає руйнівною для дійсних потреб і вільного розвитку здібностей індивідів; раціональність стає ірраціональною, що виявляється в розгляді суспільства як Цілого. По суті, саме ці дві проблеми як ключові розвиваються в основних роботах Г. Маркузе: „Ерос і цивілізація” і „Одномірна людина” [4].

Таким чином, у широкому сенсі, панування в концепції Г. Маркузе означає панування Цілого (раціональності, культури, суспільної організації). Уведення поняття Цілого служить декільком завданням. Тут, з одного боку, знаходяться підстави для критики (як формальної, так і змістовної). З іншого боку, виокремлюється ще одна проблема, характерна для марксистів і пов’язана з діалектичним характером їх теорій, – проблема тотальності. Ця проблема має як синхронічний смисл (тотальність як взаємодія складових сучасного суспільства), так і діахронічний (тотальність як історичне коріння сучасного суспільства і його майбутнє). Тепер можна уточнити визначення: сучасна ситуація панування Цілого означає тотальне панування сучасної раціональності. В історичному становленні сучасне панування являє собою не тільки результат розвитку капіталізму, але й уписується в діалектику цивілізації в термінах фрейдизму.

Проблему панування в теорії Г. Маркузе можна розглянути відносно проблеми свободи, причому саме в класично марксистському її розумінні. Погоджуючись з Д. Лукачем [5] у питаннях соціальної онтології, відзначимо наступне. Людина, на відміну від тварини, яка у своїх реакціях пасивно пристосовується до середовища, адаптується до оточення активно, за допомогою праці. Людина, на відміну від природи, яка визначається причинними зв’язками, трудиться, тобто свідомо реалізує цілепокладання, „оживляючи” причинні процеси природи. Праця вириває людину зі сфери спонтанних біологічних потреб, їм на зміну приходять установки, які є альтернативними й підлягають покладанню цілей. Активне пристосування означає наявність альтернатив і свідомий вибір. Таким чином, праця як головний факт суспільного буття є тим, завдяки чому стає можливою свобода. У цьому контексті Д. Лукач погоджується з Ф. Енгельсом, який стверджував: „Не в уявній незалежності від законів природи полягає свобода, а в пізнанні цих законів і в заснованій на цьому знанні можливості планомірно змушувати закони природи діяти для певних цілей” [6]. І в той же час становлення людини приводить до відтискання його природних меж, наближаючи справжню історію людства.

Звідси, панування в марксистському змісті можна розуміти, з одного боку, як панування людини над людиною. Тобто з безлічі можливих альтернатив пристосування до середовища людина вибирає єдиний варіант, а здатність суб’єкта (прямо або опосередковано) нав’язати цей вибір іншому і є панування. Людина зі своїми здібностями й засобами праці – як продуктивні сили – обмежена виробничими відносинами, тобто підвладна Цілому. У цьому контексті Г. Маркузе розвиває поняття проекту: „спосіб, яким суспільство організує життя своїх членів, передбачає початковий вибір між історичними альтернативами [проектами], зумовленими успадкованим рівнем матеріальної й інтелектуальної культури”, причому цей вибір є результатом гри пануючих інтересів [4, с. 262]. С іншої боку, у більш широкому розумінні, над людиною панує природа, і він через працю добуває свою свободу. Таким чином, у проблемі свободи переплітаються її фізичний і метафізичний змісти. У цій переплетенні виявляються також негативна й позитивна концепції свободи [7], поняття вивільнення (liberation), що розвивається Г. Маркузе.

У своїй концепції Г. Маркузе розвиває обидва поняття панування. Тут зупинимось на останньому, тобто на пануванні як репресії природи (реальності) над людиною. З. Фрейд, читаючи на початку ХХ в. лекції з „Вступу до психоаналізу”, наводив таку метафору: „Припустимо, що я йду вночі темним і безлюдним місцем, на мене нападає грабіжник, віднімає годинник і гаманець. З тієї причини, що я не бачив обличчя

грабіжника, в найближчій поліцейській ділянці я заявляю: „безлюдне місце й темрява тільки що відняли в мене коштовні речі”. На що поліцейський комісар мені може сказати: „ви дарма дотримуетесь чисто механістичної точки зору. Уявімо собі справу краще так: під захистом темряви в безлюдному місці невідомий грабіжник відняв у вас коштовні речі. Найважливішим у вашому випадку є, як мені здається, те, щоб ми знайшли грабіжника. Тоді, можливо, ми зможемо забрати в нього викрадене” [8, с. 24]. Г. Маркузе в питаннях природної обмеженості людини й свободи є прихильником немеханічного розуміння, ці питання він наповнює конкретним змістом, запозичуючи й „розгортаючи” (з біологізму в соціологізм) ідеї З. Фрейда.

Г. Маркузе, так само як і З. Фрейд, уявляє світ у першу чергу як світ бажань. Суттю свободи тут стає Принцип задоволення, а її обмеження втілюється в Принципі реальності, з одного боку, і внутрішній „природі” – філогенетичному досвіді, що відтворюється в житті одного індивіда, – з іншого. Ця проблематика в Г. Маркузе частково має характер спекулятивної побудови, у чому часто звинувачують західних марксистів після А. Грамші й, зокрема, Г. Маркузе [2; 9; 10]. Однак розвиток цієї проблеми відповідає духу критичної теорії: межею цінностей і пов’язаних з ними теоретичних понять є реальність історичної практики, а за допомогою психологічних категорій ставляться політичні проблеми, тому що цього вимагає ситуація сучасного суспільства [4].

Якщо ж розглядати природу не як обмеження свободи, а як (єдино) можливу сферу її реалізації, проблема панування розгортається у соціальному змісті як проблема панування людини над людиною. Поняття в такому випадку подвоюються: крім поняття необхідної репресії, яка здійснюється при зміні Принципу задоволення Принципом реальності, Г. Маркузе вводить поняття додаткової репресії, яке, по суті, є ядром його концепції влади.

К. Маркс для пояснення історичних протиріч обрав економічну перспективу, і зокрема процес виробництва вартості. Їм був пояснений феномен додаткової вартості, саме існування якого стає основним питанням сучасної історіографії (як оповідання про його виникнення й різних долях) [11]. Подібно тому, як у К. Маркса додаткова вартість виражає відношення між необхідною й додатковою працею, додаткова репресія в Г. Маркузе виражає відношення між необхідною й додатковою організацією інстинктів. Дотримуючись, у певному сенсі, логіки трудової теорії вартості, Г. Маркузе обирає перспективу фрейдистської економіки інстинктів, головним політичним питанням стає не праця, а „Я”.

Принцип реальності забезпечує збереження організму в зовнішньому світі. У випадку з людським організмом мова йде про історичний світ. „Зовнішній світ, що протистоїть зростаючому „Я”, на будь-якому етапі є специфічною соціо-історичною організацією дійсності, що впливає на психічну структуру за допомогою специфічних суспільних інстанцій і їх представників” [4, с. 36]. Додаткова репресія – це обмеження, що накладаються соціальною владою, додатковий контроль, на відміну від необхідної репресії, який закріплює існування людини в цивілізованій формі взагалі.

Можна розглянути цю проблему й з іншого боку. Якщо метою потягу – біологічної або „опосередкованої” індивідуальної потреби – є його задоволення, тоді додаткова репресія буде означати таке оволодіння потягом, який обертається проти цього задоволення. Додаткова репресія, таким чином, являє собою організацію, керування задоволенням, підкорене тій або іншій історичній формі принципу реальності. Принцип реальності взагалі – точніше, у термінах З. Фрейда – організує задоволення за фактом потреби (Ананке, Lebensnot), який означає, що світ занадто бідний для задоволення людських потреб без їхнього постійного обмеження, відмови або відтермінування. Г. Маркузе ж не обмежується „грубим” фактом потреби й уводить поняття історичної форми принципу реальності як „специфічної організації потреби й специфічного екзистенціального відношення, зумовлюваного цією організацією” [4, с. 38]. Такий розподіл потреби й праці (зусилля з подолання потреби) здійснюється в інтересах

пануючих й підтримується за рахунок інститутів додаткової репресії („тіла” Принципу реальності). У цьому контексті Г. Маркузе відзначає: „Принцип задоволення був зруйнований не тому, що він стояв на шляху цивілізації, а тому, що він опирався тій цивілізації, прогрес якої ввічнює панування й виснажливу працю” [4, с. 41]. Такий розгляд Принципу реальності наповнює його конкретно історичним змістом і, у певному розумінні, наближає його до логіки марксистського поняття історичної формації – не тільки в термінах виробничих відносин і відносин панування, які їх закріплюють, але й у термінах вибухової сили того, що підлягає обмеженню (продуктивні сили в К. Маркса й Ерос у Г. Маркузе). Подібну логіку Г. Маркузе зберігає й у критиці сучасного суспільства: не самі речі, а характер їх використання визначає історичне Ціле, „розвинене індустріальне суспільство визначається не технологічною раціональністю, а швидше навпаки, блокуванням, гальмуванням і перекрученням технологічної раціональності – або, одним словом, використанням технології як інструмента репресії, інструмента панування” [12, с. 84].

У цілому можна сказати, що заміна Принципу задоволення Принципом реальності (ширше цю проблему можна розуміти як перехід від неорганічного до органічного буття) була, у деякому смислі, загальною „травмою” усього людства й продовжує відтворюватися в Едиповому комплексі (ширше – в „родовій травмі”) окремого індивіда, у той час як додаткова репресія є історично специфічним цілеспрямованим конструюванням „тіла” індивіда (у термінах Фуко [13]) як „нормального” і „правильного”.

Уведення поняття додаткової репресії відкриває проблематику організації інстинктів, а також цілей і цінностей цієї організації, які Г. Маркузе оформлює в поняття принципу продуктивності як сучасної форми принципу реальності. Додаткова репресія – цілком у дусі економіки потягів З. Фрейда – змогла розв’язати дилему Еросу, який у психоаналітичній теорії являє собою, з одного боку, принцип, що поєднує, з іншого – має „вибухонебезпечну” силу в конфлікті із цивілізацією. Ерос не перешкоджає міцним цивілізованим суспільним відносинам, а відштовхує тільки надрепресивну організацію (додаткову репресію), зумовлену принципом, який заперечує Принцип задоволення.

Цивілізація, розвиток якої заснований на сублімації, змушена обмежувати, з одного боку, потяги Еросу, переключаючи лібідо на виконання соціально корисних функцій (праця), перешкоджаючи приєднанню його до (несублімованих) агресивних інстинктів; з іншого боку, цивілізація відволікає цілі агресивних інстинктів: як у зовнішній світ, забезпечуючи технологічний прогрес, так і у внутрішній – у формі „Над-Я”. Дві форми організації інстинктів домінують в умовах принципу продуктивності: часова (тривалість робочого дня в комбінації з рутинною відчуженою працею) і просторова (десексуалізація тіла, що перетворює сексуальність із загального принципу у функцію, що підкорюється завданню відтворення). При цьому ці обмеження, стаючи універсальними, перестають сприйматися як такі. Стаючи загальними, такі обмеження уявляються втіленнями самого Розуму, спрямованими на задоволення загальних інтересів, так що будь-яке протистояння видається ірраціональним. Звертаючись до філогенетичних гіпотез З. Фрейда, це можна було б назвати перетворенням Батька в Ціле (перехід функції Батька від індивідуальної особистості до його образу, різних інститутів і їх представників) і етапом інтеріоризованого панування (пов’язаного з почуттям провини). „Придушення, яке перестає помічатися у великому об’єктивному порядку речей, більш-менш адекватно винагороджує індивіда, що підкоряється, і, таким чином, більш-менш адекватно здійснює відтворення суспільства як цілого” [4, с. 46]. У цьому сенсі концепція влади Г. Маркузе наближається до поняття гегемонії А. Грамші. Система влади, заснована на гегемонії, визначалася ступенем згоди пригноблених нею народних мас і відповідно зменшенням масштабів насильства, необхідного для їхнього придушення. Контролюючим механізмом, що забезпечив набуття згоди, служила розгалужена мережа інститутів культури – школа, церква, преса, партії й асоціації. Вони насаджували пасивне підпорядкування експлуатованих класів за допомогою ідеологій, поширюваних групами інтелігенції, що

виражали інтереси панівного класу. Однак уже в рамках критики розвиненого індустріального суспільства Г. Маркузе додає до своєї теорії суспільства елементи використання технології як інструмента репресії й перетворення форми існування людини в суспільстві із пристосування в мімесіс.

Виходячи з вищесказаного, можна уточнити визначення: панування тотальності (Цілого) у діахронічному смислі означає історичну форму Принципу реальності, а в синхронічному – відповідну їй систему інститутів додаткової репресії. Як універсальне панування представляється раціональним.

Розвинене індустріальне суспільство як технологічний і політичний універсум є останньою стадією реалізації специфічного історичного проекту – „переживання, перетворення й організації природи як матеріалу для панування” [4, с. 262]. У цьому смислі як критик сучасного суспільства Г. Маркузе розділяє ідеї інших представників Критичної теорії, зокрема, Т. Адорно й М. Хоркхаймера [14], які „перевертають” класичну марксистську концепцію свободи як підкорення природи. На їхню думку, споконвічний розрив людини із природою й наступний процес його піднесення над нею не довели до необхідного прогресу в емансипації людства, хоча й створили потенціал для вивільнення. Підпорядкування природи людині відбувалося одночасно з підпорядкуванням людини „другій природі” – соціальної організації. У цьому смислі історичною місією звільненого суспільства повинне стати не панування над природою – як зовнішньої, так і внутрішньої, – а примирення з нею.

У більш вузькому смислі критика спрямована на наступне. Однією з ключових характеристик сучасного суспільства Г. Маркузе вважає „герметизацію” як спосіб його збереження. У своєму розгортанні проект сучасного суспільства формує весь універсум дискурсу й дії, інтелектуальної й матеріальної культури. Усі сфери суспільного життя за допомогою технології зливаються в систему, що відкидає (або інтегрує у собі) усі альтернативи, а властивий цій системі потенціал продуктивності й росту стабілізує суспільство й утримує технічний прогрес у рамках панування. Як відзначає Г. Маркузе, технологічна раціональність стає політичною раціональністю. У такому випадку, як вдало відзначив П. Андерсон, „розвиток сучасних продуктивних сил перетворився на інволюцію, що збільшує існуючі виробничі відносини” [2]. Саме в критику герметизації сучасного суспільства Г. Маркузе формує й свою методологію – трансцендування в теорії як вихід за рамки пануючого універсуму дискурсу й дії, допущення й розгляд історичних альтернатив.

Поряд із герметизацією політичного універсуму (придушення опозиції, стримування соціальних змін, репресивна толерантність [15]) розвинене індустріальне суспільство характеризується й герметизацією універсуму дискурсу.

Е. Кассірер уважав, що порядок із семантичною функцією мови, як на ранніх етапах розвитку культури, так і в сучасну епоху зберігається магічна її функція – перетворення реальності за допомогою слів. „І якщо сучасна людина більше не вірить у натуральну магію, то вона, без сумніву, сповідує якийсь сорт „магії соціальної”” [16, с. 579].

Для Г. Маркузе мова в сучасному суспільстві не тільки відображає форму контролю, а й стає інструментом цього контролю. Розробка Г. Маркузе цієї проблеми виявляє деяку схожість з концепцією політичного міфу Р. Барта [17].

Згідно з теорією Г. Маркузе, мова в сучасному суспільстві наповнюється авторитарними й ритуальними елементами, а дискурс втрачає зв'язки, що становлять етап процесу пізнання й пізнавальної оцінки; виробляється „соціальна звичка мислення”, яка виражається в зниженні напруги між видимістю й реальністю, фактом і його рушійною силою, субстанцією й атрибутом. Мова в сучасному суспільстві ідентифікує, уніфікує, систематично розбудовує позитивне мислення й образ дій, „атакує” трансцендентальні й критичні поняття.

Герметизації універсуму дискурсу слугує крайній функціоналізм сучасної мови. Тут відбувається отождолення речей і їх функцій, що вказує не тільки на функціонування речі,

але й на замикання значення на цій функції, що виключає уявлення про інші способи функціонування. У цьому змісті, поняття поглинаються світом, поняття збігаються зі словами. За поняттями Г. Маркузе визнає трансцендуючий зміст, що говорить про його немеханічний підхід і до питання мови. У публічному і стандартизованому вживанні понять Г. Маркузе бачить також зв'язок з такою ж поведінкою – публічною й стандартизованою. У публічному дискурсі функція слів і суджень подібна магічно-ритуальним формулам, вони замикають реципієнта в коло умов, запропонованих формулою.

Як політичний дискурс (Г. Маркузе), так і політичний міф (Р. Барт) уявляються метамовами, за якими ховаються мови іншого порядку. Для Г. Маркузе такою є мова понять, або в термінах лінгвістики – підмет. Підмет – субстанція, поняття речі, що не зводиться до присудків: підмет несе значення понад того, яке виражено в реченні. Функціоналізм же мови виключає зміст підмета, що означає відмову від трансцендування – пізнання рушійних сил, що знаходяться за фактами. Не поглиблюючись у концепцію політичного міфу, можна сказати, що для Р. Барта – принаймні, у певному сенсі, – аналогічним концептом виступає „смысл” як означаюче першого порядку. Сам по собі смысл уже є щось закінчене, він припускає наявність деякого знання, минулого, пам'яті, порівняння фактів, ідей, рішень. Але міф як метамова перетворює смысл у паразитарну форму, роблячи з означаюче міфу (форму). Стаючи формою, смысл втрачає свою випадкову конкретність, він випорожнюється, збіднюється, „історія вивітрується з нього й залишається одна лише буква” [17]. Форма не знищує смысл, вона лише збіднює його, відсуває на другий план, розпоряджаючись їм на свій розсуд. „Вічна гра в хованки між смыслом і формою становить саму суть міфу” [17].

У цьому контексті можна доповнити опис концепції Г. Маркузе: панування в діалектиці цивілізації протиставляється вивільненню (у теорії – трансцендуванню) і прагне до свого збереження. У розвиненому індустріальному суспільстві такому збереженню служить герметизація універсуму (політичної) дії й дискурсу за допомогою технології.

Таким чином, можна дійти таких загальних висновків. Концепція влади Г. Маркузе виявляє тісний зв'язок з іншими проблемами. У контексті проблем раціональності, тотальності й свободи можна відзначити такі ключові ідеї. Сучасна ситуація панування Цілого означає тотальне панування сучасної раціональності. В історичному становленні сучасне панування являє собою не тільки результат розвитку капіталізму, але й уписується в діалектику цивілізації в термінах фрейдизму.

У контексті проблем додаткової репресії – ключового моменту в концепції влади Г. Маркузе – і історичної форми Принципу реальності можна зробити такий висновок. Панування тотальності (Цілого) у діахронічному сенсі означає історичну форму Принципу реальності, а в синхронічному – відповідну їй систему інститутів додаткової репресії. Як універсальне панування уявляється раціональним.

Відносно критики сучасного суспільства й зокрема проблеми „герметизації”, що розвивається Г. Маркузе в рамках своєї концепції влади, важливо вказати на таку ідею. Панування в діалектиці цивілізації протиставляється вивільненню (у теорії – трансцендуванню) і прагне до свого збереження. У розвиненому індустріальному суспільстві такому збереженню служить герметизація універсуму (політичної) дії й дискурсу за допомогою технології.

Найбільш цікавою для подальшого дослідження представляється проблема заперечення людиною природи і форми повернення до неї. В цьому контексті можливим стає порівняння, наприклад, концептів Еросу і еротизму (відповідно Г. Маркузе та Ж. Батая).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Джордж Ритцер. – [5-е изд.]. – СПб.: Питер, 2002. — 688 с.

2. Андерсен П. Размышления о западном марксизме [Электронный ресурс] / П. Андерсен. – Режим доступа: http://scepsis.ru/library/id_1818.html.
3. Батай Ж. „Проклятая часть”: Сакральная социология / Ж. Батай. – М.: Лодомир, 2006. – 742 с.
4. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества / Г. Маркузе. – М.: ООО „Издательство АСТ”, 2003. — 526 с.
5. Лукач Д. К онтологии общественного бытия. Прологомены / Д. Лукач. – М.: Прогресс, 1991. – 412 с.
6. Энгельс Ф. Анти-Дюринг [Электронный ресурс] / Ф. Энгельс. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001015/st000.shtml>
7. Берлин И. Две концепции свободы / И. Берлин // Современный либерализм - М.: РОССПЭН, 1998. – С. 19–43.
8. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд. – СПб.: Питер, 2007. – 384 с.
9. Бабак М. В. Метафора как средство философского обобщения: „Эрос и цивилизация” Г. Маркузе / М. В. Бабак // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Философия. – 2006. – Т. 4, № 1. – С. 144-150.
10. Бабак М. В. К проблеме преемственности идей в истории философии (на примере К. Маркса и Г. Маркузе) / М. В. Бабак // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Философия. – 2007. – Т. 5, № 1. – С. 124-129.
11. Джеймисон Ф. Реально существующий марксизм / Ф. Джеймисон // Логос. – 2005. – №3. – С. 208 – 246.
12. Marcuse H. The Containment of Social Change in Industrial Society // Collected Papers of Herbert Marcuse / [edited by D. Kellner] / H. Marcuse. – Routledge, 2003. – Vol 2. – P. 83-93.
13. Фуко М. Нужно защищать общество: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1975—1976 уч.г. / М. Фуко. – СПб.: Наука, 2005 г. – 312 с.
14. Хоркхаймер М. Диалектика Просвещения. Философские фрагменты / М. Хоркхаймер, Т. Адорно. – М., СПб.: Медиум. Ювента, 1997. – 311 с.
15. Marcuse H. Repressive Tolerance / H. Marcuse // Critique of Pure Tolerance. – Boston: Beacon Press, 1969. – P. 81–117.
16. Кассирер Э. Техника современных политических мифов // Политология: хрестоматия / [сост. проф. М.А. Василик, доц. М.С. Вершинин] / Э. Кассирер. – М.: Гардарики, 2000. – 843 с.
17. Барт Р. Миф сегодня [Электронный ресурс] / Р. Барт. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/literature1/bart-94.htm>.

© Поліщук О.С., 2010